

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND

RAPPORTAGE

ONDERZOEK NAAR DE ERVEN
VAN MOLENS VAN SIMAV

BROEKMOLEN TE STREEFKERK
FEBRUARI 2022

Erfgoedhuis Zuid-Holland

Jesse in 't Veld – Ellen Steendam – Debby Davidse –
Onno Helleman

Oude Delft 116
Postbus 3092
2601 DB Delft

www.erfgoedhuis-zh.nl

I Inleiding

In opdracht van de Stichting tot Instandhouding van Molens in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden (SIMAV) heeft Erfgoedhuis Zuid-Holland in het tweede kwartaal van 2020 een onderzoek uitgevoerd naar een achttal molenerven, die eigendom zijn van de voornoemde stichting.

Dit betreft de molenerven van de Souburgse Molen en de Kortlandse Molen in Alblasserdam, de Jan van Arkel te Arkel en zes molens in de polder Streefkerk en Kortenbroek, te weten de Achtkante Molen, de Kleine Molen, de Hoge Tiendwegse Molen, de Sluismolen de Oude Weteringmolen en de Broekmolen. In deze rapportage zijn de resultaten van de inventarisatie van het erf van de Broekmolen te Streefkerk beschreven.

De gegevens die in dit verslag zijn opgenomen, vloeien voort uit een beperkt onderzoek. Het is daarom aan te bevelen om aanvullend onderzoek te doen, om zodoende zoveel mogelijk informatie boven tafel te krijgen. Erfgoedhuis Zuid-Holland is altijd bereid aanvullend onderzoek te verrichten of vrijwilligers hierbij te ondersteunen.

Wij willen graag de mensen die ons hebben geholpen bij het onderzoek van harte danken voor hun welwillende medewerking. Dit zijn Juriean Kramer van de SIMAV, Emile Noothout (molenaar) en Jan Noorlander (voormalig molenaar).

Delft, februari 2022

II Opzet van het onderzoek

Het onderzoek betreft een quick scan van de molenerven, waartoe naast historisch onderzoek ook een onderzoek op locatie behoort. Om tot gedegen onderzoeksresultaten te komen is er een basisonderzoek verricht in diverse (online) archieven en bronnen. Aanvullend zijn er gesprekken gevoerd met (oud) molenaars of mensen die bij de molen betrokken zijn (geweest). Ten slotte is het molenerf op 5 augustus 2020 bezocht en geïnventariseerd. Door de verscheidenheid van deze bronnen kon er toch een goed beeld van de historie en inrichting van het erf worden gevormd.

Leeswijzer

In hoofdstuk drie wordt eerst ingegaan op de ontwikkeling van de Polder Streefkerk (met name het gedeelte Kortenbroek) en treft u de zakelijke gegevens aan. In hoofdstuk vier wordt verder ingezoomd op de bouw van de Broekmolen en de molenaars die de molen hebben bemalen. Ook worden specifieke versieringen en jaartallen die we op het erf aantreffen kort besproken. Vervolgens wordt ingegaan op de ontwikkeling van het molenerf, waarbij aandacht is voor de structuur, de opstallen en groenelementen. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met aandachtspunten en aanbevelingen. Er wordt afgesloten met een catalogus waarin de erfelementen in tabelvorm zijn weergegeven, waarbij wordt aangegeven welke elementen nog aanwezig zijn en hoe ze worden gewaardeerd. Eventuele adviezen zijn hier ingevoegd.

III Streefkerk | de Broekmolen

III.1 Polder Streefkerk en Kortenbroek

De Broekmolen bemaalt vanouds het polderdeel Kortenbroek, dat deel uitmaakt van de polder Streefkerk en Kortenbroek. Sinds begin 18de eeuw wordt het poldergedeelte Streefkerk bemalen door een groep van vijf molens, bestaande uit drie ondermolens en twee bovenmolens. Het gedeelte Kortenbroek is gelegen ten zuiden van het gedeelte Streefkerk. Beide polderdelen vallen onder één bestuur.

Kortenbroek beslaat bijna 80 ha veenweidegebied. Landbouw wordt er in dit gedeelte van de polder niet gepleegd. Het poldergedeelte Kortenbroek wordt aan de noordzijde begrensd door de Achterdijk, aan de oost- en zuidzijde door de boezem van de Overwaard en aan de westzijde door de Zijdeweg. De polder kenmerkt zich door de zeer langgerekte en smalle vorm.

Al sinds zeer lange tijd vindt de afwatering van dit polderdeel plaats via de Broekmolen die geplaatst is tegen de boezem van de Overwaard. De molen slaat uit op een kleine binnendijkse voorboezem, die uitwatert op de boezem van de Overwaard. Deze boezem werd van oorsprong door acht achtkante boezemmolens bij Kinderdijk via een hoge boezem op de Lek afgewaterd.

Thans worden zowel de polderdelen Streefkerk en Kortenbroek gecombineerd afgewaterd op deze boezem, terwijl de afwatering in Kinderdijk door een gecombineerd diesel- en elektrisch gemaal geschiedt.

Waterschap Rivierenland onderzoekt de mogelijkheden om de afwatering van de Nederwaard en de Overwaard gecombineerd te regelen via een nieuw te bouwen gemaal te Groot-Ambers.

III.2 Zakelijke gegevens Broekmolen

Naam object:	Broekmolen
Adres object:	Achterdijk 1 2959 LC Streefkerk
Gemeente:	Molenlanden
Coördinaten:	110669 - 432846
Kadastrale gegevens:	gemeente Streefkerk Sectie: E Perceel: 1051
Rijksmonument:	monumentnummer: 34922
Naam object:	Broekmolen
Status:	beschermd
Aanwijzingsbesluit:	inschrijving register: 7 mei 1968
Redengevende Omschr:	Lage Boezem van de Overwaard, 220 m. ten oosten van de Zijdeweg. "Broekmolen", wipwatermolen, in 1614 reeds aanwezig. Borstnaald met opschrift: 1846.
Beschermd gezicht:	Niet van toepassing, wel stiltegebied
Molenaar(s):	Emile Noothout en Wim Beerden

afb. 1 Het molenerf van de Broekmolen met daarop aangegeven de kadastrale begrenzingsen.

III.3 Poldermolen de Broekmolen

III.3.1 Oprichting van de Broekmolen

Het is vooralsnog niet bekend wanneer de huidige molen is gebouwd. In een resolutie uit 1591 over de schouw van de polder is reeds sprake van de 'Broeckmolen'. Gezien de ouderdom die de molen dan moet hebben, lijkt het niet aannemelijk dat de huidige molen uit deze periode stamt. Waarschijnlijk wordt in de resolutie dan ook gewag gemaakt van (een van) de voorganger(s) van de huidige Broekmolen.

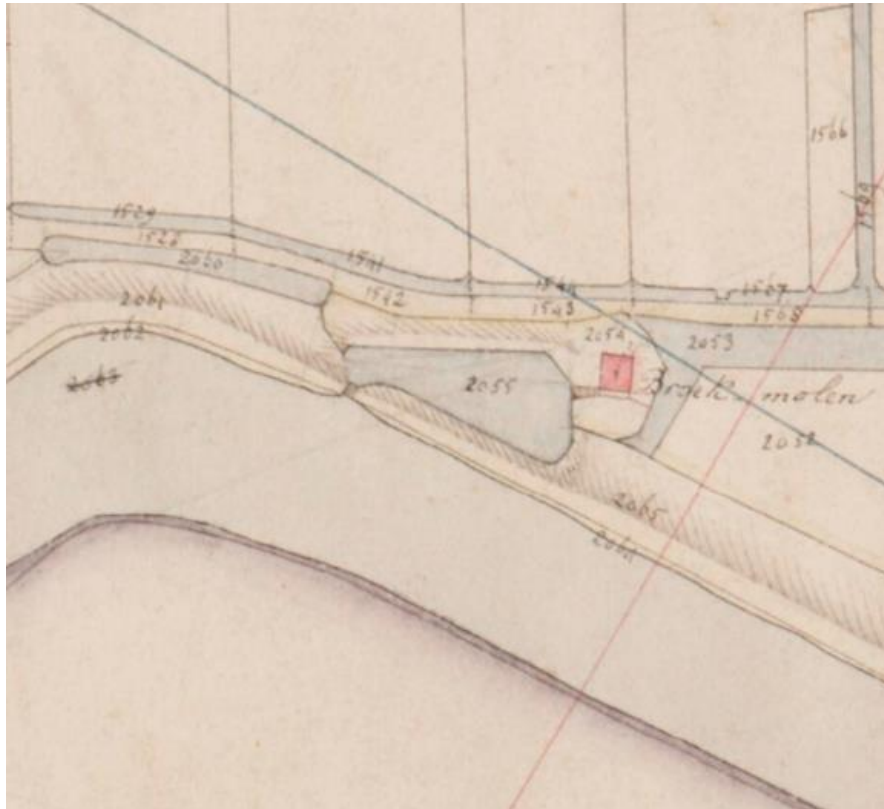
De historie van de Broekmolen is voor het overgrote deel nog in nevelen gehuld. Wellicht kan nader onderzoek van het polderarchief meer inzicht verschaffen. Waarschijnlijk zijn er in 1846 belangrijke herstellingen uitgevoerd aan het bovenhuis van de molen. Dit jaartal is namelijk ingehakt in de borstnaald. Doorgaans betekent de aanwezigheid van een jaartal op dit onderdeel dat er in dat jaar omvangrijke vernieuwingen zijn verricht aan het bovenhuis.

In 1864 investeert het polderbestuur in een gietijzeren bovenas. De as is gegoten bij ijzergieterij Wed A. Sterkman en Zn. te 's-Gravenhage. In 1877 krijgt de molen een geklonken roede van het fabricaat Gebroeders Pot uit Kinderdijk. Het is niet bekend wanneer de andere roede, fabr. Pannevis, is gestoken.

Een opvallende gebeurtenis in de historie van de molen, die bijgedragen heeft aan de instandhouding van de molen als maalwerktuig, was het aanbrengen van fokwieken in 1948. Zowel voor als na het aanbrengen van dit wieksysteem werden metingen verricht naar de capaciteit van de molen. Uit de resultaten bleek dat de molen met fokwieken aanzienlijk eerder water kon opvoeren dan met het traditionele Oud-Hollandse systeem. De Broekmolen was geklasseerd als BWO-molen (Bescherming Waterstaatswerken in Oorlogstijd). Ook nadien moest de molen – op basis van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland in 1953 – in maalvaardige staat te

worden gehouden. Intens verval heeft er bij deze molen dan ook niet plaatsgevonden.

De molen werd in 2008 aan de SIMAV overgedragen en werd door de stichting in de jaren 2012-2013 ingrijpend gerestaureerd.

afb. 2 Gemeente Streefkerk, kadastrale minuut 1811 – 1832, Sectie A, blad 2, detail
Het vierkante vlakje op de kaart verbeeld de huidige Broekmolen.

III.3.2 De Molenaars

Eeuwenlang is de grondwaterstand van de Polder Kortland met behulp van de Kortlandse Molen op peil gehouden. De molenaars die hiervoor hebben zorggedragen werden aangesteld door het polderbestuur. In het kader van de inventarisatie is er geen archivalisch onderzoek gedaan om hierover meer aan de weet te komen. Onderstaande, wordt een aantal molenaars beschreven die in de afgelopen eeuwen met de molen hebben gemalen.

Aart van de Velde
voor 1791

Klaas van de Heerik
genoemd in 1792

Ariensz. Zeeger
genoemd in 1804

Cornelis Boele
? – 17 oktober 1809
Cornelis Boele werd geboren in 1773 in Streefkerk en huwde Wijntje de Jong uit Berkenwoude. Zij is geboren in 1773 als dochter van Dirk de Jong en Fietje Verkaik. Het echtpaar krijgt – voor zover we weten – twee kinderen: Grietje en Arie (respectievelijk in 1810 en 1816). Het gezin staat geregistreerd als wonende in woning nummer 70.

Jan van Steeren
genoemd in 1816

Klaas Kortlever
1817 – 29 september 1820
Vertrokken naar Oud-Alblas

Jan Meijwaard
1858 – 1865
Jan Meijwaard is geboren op 13 december 1787 te Molenaarsgraaf als zoon van Geerlof Meijwaard en Neeltje Vermeulen. Hij huwt op 30 januari 1819 te

Streefkerk met Maria de Rouwe. Zij werd geboren op 14 oktober 1794 te Giessendam als dochter van Jasper de Rouwe en Lijntje Burggraaf. Het echtpaar krijgt op 5 juni 1819 een dochter, Lintje. Zij wordt geboren en huwt op 21 maart 1840 te Streefkerk. Jan Meijwaard overlijdt op 2 mei 1875 te Streefkerk op 87-jarige leeftijd.

Arie Hol
1865 -1866
In de jaren 1865-1866 woont er een Arie Hol in Streefkerk. Op 16 september 1865 wordt een dochttertje Gerrigje in Streefkerk geboren. Zij overlijdt – eveneens in Streefkerk – op 28 maart 1866. Behalve deze geboorte en overlijden zijn er geen archivalische aanwijzingen aangetroffen van Arie Hol.

Jan Sterrenburg
1877 – 1 juli 1878
Jan Sterrenburg is geboren op 16 april 1850 in Bleskensgraaf als zoon van Klaas Sterrenburg en Neeltje Benschop. Hij huwt op 18 september 1873 te Bleskensgraaf en Hofwegen met Cornelia Brouwer. Zij is een dochter van Jacob Brouwer en Dirkje Stuij en geboren op 15 oktober 1853 in Hofwegen. Het echtpaar krijgt – voor zover bekend – negen kinderen. Twee dochters bereiken de volwassen leeftijd. Alle andere kinderen overlijden vroegtijdig. Alleen hun eerste kind – Dirkje – wordt in Streefkerk geboren (op 19 augustus 1877 en overlijdt aldaar op 3 september 1877). De overige kinderen worden in Groot-Amers geboren aangezien het echtpaar begin juli 1878 de Broekmolen heeft verruild voor de Achterlandse Molen in Groot-Amers.

Cornelis Slingerland
voor 1921 – oktober 1922
Cornelis Slingerland werd in Zuidbroek geboren als zoon van Adriaan Slingerland en Maria Anker op 15 januari 1854. Hij huwde met Cornelia Nobel op 20 juni 1885 in Lekkerkerk. Zij is geboren op 31 juli 1858 te Lekkerkerk als dochter van Arie Nobel en Martijntje Broere. Het echtpaar kreeg – voor zover we weten – zes kinderen. Het oudste kind – Maria – werd geboren in

Lekkerkerk op 4 mei 1886. De overige kinderen worden geboren in Streefkerk, te beginnen met dochter Martijntje op 31 januari 1888. Het vierde kind en enige zoon wordt Adriaan genoemd en volgt zijn vader op de Broekmolen op. Cornelis Slingerland overlijdt op 19 juli 1923 te Streefkerk op 69-jarige leeftijd. Zijn vrouw overleefd hem 21 jaar en overlijdt in Streefkerk op 23 november 1944.

Adriaan Slingerland

1 november 1921 – 1 september 1957

Adriaan Slingerland wordt geboren op 28 februari 1892 in Streefkerk als zoon van het hierboven genoemde echtpaar. Hij huwt op 20 oktober 1922 te Wijngaarden met Adriaantje Brandwijk. Zij wordt als dochter van Jan Willem Brandwijk en Maria de Groot geboren op 11 oktober 1897 in Giessendam. Adriaan Slingerland overlijdt op 26 december 1981 en wordt begraven te Streefkerk.

R. van Wijk

1 september 1957 – 15 september 1957

D. Noorlander

Jan Noorlander

circa 1966 - ?

III.3.3 Versieringen

Sierlijke makelaar, wit met rode accenten, voorzien van fluitgaten en een vierkante knop. Bovenop de makelaar een bazuinengel.

afb. 3 Makelaar met windvaan

In de borstnaald is het jaartal 1846 in diepte-reliëf aangebracht.

afb. 4 Borstnaald met het jaartal 1846

III.4 Het molenerf van de Kortlandse Molen

III.4.1 Elementen op het molenerf

Van de Broekmolen zijn helaas maar weinig historische afbeeldingen bekend. Op de kadastrale minuut van de gemeente Streefkerk uit het begin van de 19de eeuw, Sectie A, bad 2, is op het molenerf alleen de molen als vierkant ingetekend (zie afb. 5). Er zijn verder geen opstallen op het erf aanwezig. Wat betreft het grondgebruik in de onmiddellijke omgeving van de molen (zie afb. 5) zien we dat de kade langs het Waterschap in gebruik is als Kade Hooiland (lichtgeel) met direct langs het water een strook Rietland (lichtbruin). De ten noorden van de molen gelegen Achterdijk is aan beide zijden geflankeerd door een watering en heeft als grondgebruik Bosch Hakhout (donkerbruin). De landen ten oosten en westen van het molenerf zijn in gebruik als Hooiland (donkergeel).

afb. 5 Kadastrale kaart gemeente Streefkerk, Sectie A, blad 2, detail, ingekleurd

Vier historische afbeeldingen die we in online archieven hebben kunnen vinden, geven gelukkig wel enig inzicht in de invulling van het molenerf (zie afb. 6-9). Het erf van de Broekmolen kenmerkt zich (nog steeds) door de sobere inrichting van het erf. Er zijn geen grote opstallen aanwezig die duiden op een intensieve vorm van bijverdienen, zoals stallen of hooibergen.

Ten noordwesten van de molen is op historische afbeeldingen (zie 6 en 7) op de kade een 1-laags schuur waarneembaar die is opgetrokken op een rechthoekige grondslag. De gevels bestaan uit potdekselwerk dat is geteerd. De schuur heeft een met riet gedekt zadeldak met de nok evenwijdig aan de kade en is voorzien van windveren en eenvoudige makelaars. Op afbeelding 7 die dateert uit circa 1950, is aan de zuidzijde van de schuur een op rechthoekige grondslag opgetrokken kleine opstal te zien. Het is eveneens gepotdekseld en staat onder een lessenaar dak. Beide opstallen komen op de afbeelding die vermoedelijk uit eind jaren '50 van de 20ste eeuw dateert, niet meer voor (zie afb. 8) en zijn dan ook vermoedelijk na de buitengebruikstelling verdwenen.

Op afbeelding 8 is ten zuiden van de molen een gemak waarneembaar, staande op de kade van de boezem van de Overwaard. Op ongeveer dezelfde plaats is sinds de restauratie van 2012-2013 wederom een gemak aanwezig.

Een element dat in relatie staat met de bewoning in de molen is de boenstoep. Op afbeelding 7 is direct ten zuiden van de schuur een eenvoudige boenstoep waarneembaar. Momenteel bevindt zich op dezelfde plaats nog een betonnen variant, die mogelijk de opvolger is van de versie die op de voornoemde afbeelding zichtbaar is.

Een opvallend element dat in relatie staat tot het bijverdienen van de molenaar, is de visbun. Op afbeelding 6 en 7 treffen we deze aan direct zuidelijk van de voorwaterloop. Volgens informatie van Jan Noorlander, voormalig vrijwillig molenaar van deze molen, was de Broekmolen vanouds

een molen waar veel vis kon worden gevangen.¹ Op afbeelding 7 zien we behalve de visbun ook netten die op houten staken staan te drogen.

afb. 6 Broekmolen gezien vanuit het westen, 1928

In verband met de veiligheid werd het molenerf rondom afgescheiden van de belendende percelen d.m.v. een aantal rond de molen staande houten of ijzeren (ronde) palen, waartussen een kettinkje gespannen is. Op afbeelding 6 zijn deze palen nog witgeschilderd. Op latere foto's hebben de palen een donkere kleur.

Boven de voorwaterloop is op alle beschikbare afbeeldingen een eenvoudig waterloophok waarneembaar, bestaande uit vier vierkante houten palen met

tegen de binnenzijde op twee niveaus middelbrede planken. Boven de achterwaterloop is een hek waarneembaar met dezelfde opzet en vorm. Omdat de historische afbeeldingen allen vanaf de westzijde zijn gemaakt, kon het hekwerk boven de achterwaterloop helaas niet goed worden bestudeerd. Beide hekken waren wel geteerd. Momenteel is het hekwerk boven de voorwaterloop wit geschilderd. Die van de achterwaterloop heeft zijn sobere karakter behouden.

afb. 7 Broekmolen gezien vanuit het westen, ca. 1950

¹ Gesprek met Jan Noorlander op 7 augustus 2020

Op afbeelding 7 is ten noordwesten van de molen een moestuin waarneembaar waarin koolsoorten staan. De huidige moestuin ligt ten zuiden van de molen en wordt door de molenaar beheerd en is een passend element op het erf.

afb. 8 Broekmolen gezien vanuit het westen, vermoedelijk eind jaren '50 van de 20ste eeuw

De waterlopen rond het erf kunnen door de aan- en afvoer van water afkalven. De boezemkaden zijn ter hoogte van het molenerf daarom beschoeid, zoals te zien op de afbeeldingen 6 en 7. Er is geen beeldmateriaal voor handen van de polderzijde, zodat daarover geen uitsluitsel kan worden gegeven. Thans is er aan de noordzijde van de voorwaterloop een betonnen beschoeiing aanwezig. Ten zuiden van de voorwaterloop is een houten beschoeiing geplaatst. Dit is ook het geval aan de polderzijde bij de achterwaterloop.

Op de beschikbare historische afbeeldingen treffen we nog enkele kleine elementen aan die in relatie staan met de bewoning van de molen. Ten noorden en westen van de schuur is een eenvoudige ren waarneembaar,

waarin een kip lijkt te scharrelen. De ren is eenvoudig van opzet met houten hekpalen, waartegen kippengaas is aangebracht. De latere aanbouw aan de schuur, in de tekst eerder genoemd, lijkt ook een onderkomen voor kleinvee te zijn. Elementen in relatie met het huishouden, zoals een waslijn, zijn niet waargenomen. Wellicht was hier sprake van een enkele waslijn die op een geschikte plaats werd opgespannen, afhankelijk van de positie van de molen. Op afbeelding 6 zijn wel enkele kleden of lakens te zien, die te luchten/drogen hangen over de afscherming van het molenerf.

Speelmolens of spinnetjes zijn op de historische afbeeldingen niet zichtbaar. Thans is er een klein eenvoudig spinnetje geplaatst op het hekwerk bij de achterwaterloop. Het spinnetje is volledig geteerd en past zowel qua vorm als uitstraling bij het huidige en vroegere molenerf.

III.4.2 Aandachtspunten en advies

Het molenerf kent geen uitzonderlijke elementen, maar kan gezien worden als een efficiënt ingericht molenerf. Alle historische elementen die op het erf aanwezig zijn geweest, waren sober en doelmatig en vertoonden de streekeigen karakteristieken.

De oorspronkelijke schuur was eenvoudig van opzet en beantwoordde door het (waarschijnlijk geteerde) potdekselwerk en de rieten kap aan de karakteristiek van schuren die men op erven in de Alblasserwaard aantrof en nog aantreft. Het huidige schuurtje is minder sober van opzet (pannendak, windborden, goot etc.) en beantwoordt niet aan het oorspronkelijk beeld (al past de schuur wel bij het huidige gebruik van het erf). Mocht de schuur aan vervanging toe zijn, dan is het aan te raden terug te grijpen op het type schuur dat eerder op het erf stond.

afb. 7 De Broekmolen gezien vanuit het zuidwesten, 1968

III.5 Catalogus

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
AFSCHEIDINGEN			
Zone 1			
Grenspalen	Niet aanwezig		
Afscheidingen	Aanwezig	Het molenerf is rondom afgescheiden van de belendende percelen door middel van een aantal rond de molen staande houten of ijzeren (ronde) palen, waartussen een kettinkje gespannen is. Op afbeelding 6 zijn deze palen nog witgeschilderd. Op latere foto's hebben de palen een donkere kleur.	
Zone 2			
Afzet- en veiligheidshekken	Niet aanwezig		
Waterloophekken	Aanwezig	Boven de voorwaterloop is op de afbeeldingen 6 t/m 9 een eenvoudig waterloophek waarneembaar, bestaande uit vier vierkante houten palen met daartegen tegen de binnenzijde op twee niveaus middelbrede planken. Boven de achterwaterloop is een eenzelfde hek van dezelfde opzet en vorm waarneembaar. Beide hekken waren geteerd.	Het huidige voorwaterloophek is niet oorspronkelijk en wijkt ook af van het oorspronkelijke model in vorm, detaillering en kleur (zie afb. 15). Het hek heeft geen cultuurhistorische waarde. Het hek boven de achterwaterloop is smaller dan het oorspronkelijke hek, maar is in vorm, detaillering en kleur wel overeenkomstig. Ter weerszijden van het hek bevinden zich lage hekken.

afb. 8 Het erf van de Broekmolen gezien richting het westen

afb. 9 Het erf van de Broekmolen gezien richting het oosten

afb. 12 Het molenerf van de Broekmolen gezien naar het zuiden

afb. 10 Het hek op de grens van het molenerf aan de zuidzijde

afb. 11 De Broekmolen gezien vanuit het noordoosten

afb. 12 Het voorwaterloophek

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering
ERFBEBOUWING			
Molenaarswoning	NVT	De molen is voorzien van een inpandige molenaarswoning.	
Zomerhuis	NVT		
Schuur	Aanwezig	Op afbeelding 6 en 7 is direct ten west/noordwesten van de molen een eenvoudig houten schuurtje waarneembaar. Dit schuurtje kent een rechthoekig grondvlak. Het is voorzien van met schaaldelen gepotdekselde geteerde wanden en zadeldak dat is gedekt met riet of stro. Op beide daklijsten zijn sierlijke makelaars aangebracht. Op afbeelding 7, daterend uit mei 1950, is dit schuurtje aan de zuidzijde uitgebreid met een aanbouw met lessenaar dak. Het schuurtje komt op afbeelding 8 en 9 niet meer voor. Het schuurtje is vermoedelijk tussen 1950 en 1967 (foto 9) verdwenen.	Sinds 2012-2013 is er ten zuiden van de molen een nieuw houten schuurtje gebouwd met een rechthoekig grondplan met een nokrichting noord-zuid. De wanden zijn bekleed met gepotdekselde delen en het schuurtje heeft een met rode Hollandse pannen gedekt zadeldak. De daklijsten zijn helder wit geschilderd en voorzien van sierlijke makelaars, die qua vorm en kleurgebruik refereren aan de makelaar van de molen. De toegangsdeur is in de noordelijke gevel opgenomen en in de westelijke gevel is een liggend 8-ruitsvenster aangebracht. Het schuurtje is passend voor het erf maar heeft geen cultuurhistorische waarde.
Bakhuis	NVT		
Stookhok	NVT		

Gemak	Aanwezig	Op afbeelding 8 is ten zuiden van de molen een gemak waarneembaar, staande op de kade van de boezem van de Overwaard, 'afwaterend' op de voorboezem of kolk van de molen. Op afbeelding	Het huidige gemak is niet oorspronkelijk, maar sinds 2012-2013 op vrijwel dezelfde plek geplaatst. Het sluit in vorm en stijl aan bij de historische versie. In tegenstelling tot het vroegere gemak is de huidige versie bonter in kleurstelling. Het gemak heeft een positieve waarde.
Dierenverblijven	Niet meer aanwezig	Op afbeelding 6 is ten noorden van de schuur een heining zichtbaar van gaas waarachter – vermoedelijk – een kip scharrelt.	
Hooiberg	NVT		
Roedenloods	NVT		
Gemaal	NVT		

afb. 13 Het molenerf van de Broekmolen met op de voorgrond de moestuin met daarachter het schuurtje en het gemak

afb. 14 Het schuurtje op het erf van de Broekmolen met rechts de moestuin en het hek op de zuidelijke erfgrans

afb. 15 Het gemak van het erf van de Broekmolen, exterieur

afb. 16 Het gemak, interieur

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering
PADEN EN VERHARDINGEN			
Verhardingen rond de molen	Aanwezig	Rond de molen is aan de oost- en noordzijde in een L-vorm een grintbak aangelegd. Voor de uitgang van het klompenhok is beton gestort en voor de toegangsdeur aan de andere zijde is een klinkerpad aangebracht. Aan de westzijde van de molen is geen verharding aanwezig.	Op basis van de historische afbeeldingen is geen uitspraak te doen over het al dan niet aanwezig zijn van (half)verhardingen op het erf.
Paden op het erf	Niet aanwezig	Rondom de schuur zijn grijze tegels gelegd.	Voor opmerking zie boven.
Paden over kaden	Niet aanwezig		
Paden door de polders	Aanwezig	Over de Achterweg is momenteel een geasfalteerd karrenspoor aanwezig.	

afb. 17

afb. 18

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering
ELEMENTEN / BEWONING			
Boenstoep	Aanwezig	Op afbeelding 6 is een boenstoep waarneembaar, direct ten zuiden van de schuur.	Op deze locatie is thans een betonnen versie aanwezig. De boenstoep ligt op de goede plek en heeft een positieve waarde.
Waterput of –pomp	NVT		
Waslijn	NVT	Op de beschikbare historische afbeeldingen is geen waslijn waarneembaar. Op afbeelding 6 zijn wel enkele lakens of kleden te zien die over de kettingen tussen de afschermingspalen te drogen/luchten hangen.	
Speel- en Industriemolens	NVT		
Spinnetjes of spintjes	Aanwezig	Op het hekwerk boven/bij de achterwaterloop is thans een eenvoudig spinnetje aanwezig. Op de historische afbeeldingen is geen spinnetje waargenomen.	Het spinnetje is een nieuwe toevoeging aan het erf, maar is passend op het erf en heeft in die zin een positieve waarde.
Visserij elementen	Niet meer aanwezig	Op afbeelding 6 en 7 is er ten zuidwesten van de molen, iets ten zuiden van de voorwaterloop, een visbun waarneembaar.	

afb. 19 De houten beschoeiing met het voorwaterloophek

afb. 20 De boenstoep

afb. 24 De boenstoep

afb. 25 Het spinnetje

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering
GROENE EN LANDSCHAPPELIJKE ELEMENTEN			
Riet- en hooilandjes	Niet meer aanwezig	Op het minuutplan van 1811-1832 blijken veel percelen rond de molen de bestemming hooi- en/of weiland te hebben. Dit is ook het geval voor de boezemkaden. De oever van de kade van de Nederwaard staat dan te boek als 'rietland'.	
Natuurlijke oevers		De boezemkaden zijn ter hoogte van het molenerf beschoeid, zoals te zien op de afbeeldingen 6,7 en 9. Er is geen beeldmateriaal voor handen van de polderzijde, zodat daarover geen uitsluitsel kan worden gegeven.	Thans is er aan de noordzijde van de voorwaterloop een betonnen beschoeiing aanwezig. Ten zuiden van de voorwaterloop is een houten beschoeiing geplaatst. Dit is ook het geval aan de polderzijde bij de achterwaterloop.
Boomgaard / fruitbomen	NVT		
Moestuin / kleinfruit	Aanwezig	Hoewel de aanwezigheid van een moestuin zeer aannemelijk is, is deze op de beschikbare historische afbeeldingen vooralsnog niet waargenomen.	Thans is er een moestuin aanwezig direct ten zuiden van de molen. De moestuin is passend bij het erf.
Lijnvormige beplanting	NVT		
Knotbomen/hakhout	Niet meer aanwezig	De scheidingskade tussen de polderdelen Streefkerk en het deel Kortenbroek (Achterdijk), gelegen direct ten noorden van de molen, was op het minuutplan van 1811-1832 bestemd als 'bosch-hakhout'. Thans is hierop een pad aanwezig en zijn de knotbomen in de nabijheid van de molen verdwenen. Deze knotbomen zijn op een afbeelding uit 1928 (afb. 6) al niet meer aanwezig.	

		Aan de zuidzijde is achter en ter weerszijden van het gemak begroeiing aanwezig.	
Siertuin	Niet aanwezig		
Zichtlijnen	NVT		

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering
WEZENSVREEMDE ELEMENTEN			
Elektriciteitskastje	NVT		
Putdeksel	NVT		
Bovengrondse gastank	NVT		

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering
AANDACHTSPUNTEN			
Kleurgebruik		Alle rond de molen aanwezige bijgebouwen, hekken en overige elementen zijn zeer sober van uitvoering en geteerd, behalve het voorwaterloophek.	
Streekeigenheid		Alle aangetroffen elementen sluiten aan bij de in de streek gebruikelijke bouwwijze, d.w.z. sober en doelmatig.	
Roerend erfgoed	NVT		

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering
NEVENACTIVITEITEN			
Gebruik van tuinland	NVT		
Vissen	Niet meer aanwezig	Gezien de aanwezigheid van een visbun in de boezem, lijkt het aannemelijk dat er bijverdiend werd met visvangst. In ieder geval sinds 1968 (zie afb. 9) ligt er ten westen van de boenstoep een schouw onder afdak bij de molen.	
Riet snijden	Niet meer aanwezig	Langs de boezemkade van de Overwaard is in de periode 1811-1832 rietland aanwezig. Het is niet bekend of de molenaar bijverdiende met het snijden van riet.	
Daglonerswerk/boer	NVT		
Extra werk waterschap	NVT		
Tuinder	NVT		
Turf steken	NVT		
Klompen maken	NVT		
Mollen vangen	NVT		

Literatuur en bronnen

Bicker Caarten, A., *Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland. 1407/'08 – rondom 1500*, Stichting Uitgeverij Noord-Holland, Wormerveer 1990

Groningen, C.L. van, *De Alblasserwaard*, Waanders Uitgevers, Zwolle / Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1992

<https://allmolens.nl>

<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/>

<https://simav.nl/>

<https://wiewaswie.nl>

Fotoverantwoording

De Hollandsche Molen: schutblad, 6, 7, 8, 9
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: 2, 5 (ingekleurd)

Colofon

Fotografie (tenzij anders vermeld):
Onno Helleman en Jesse in 't Veld

Tekst
Debby Davidse
Onno Helleman
Jesse in 't Veld

Redactie:
Onno Helleman
Ellen Steendam

© Erfgoedhuis Zuid-Holland
Niets uit deze uitgave mag op enigerlei wijze worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van stichting Erfgoedhuis Zuid-Holland.

